

Buda Ferenc

költő, műfordító (Debrecen, 1936. november 3.)



Életem meghatározó eseményei: ötévesen megtanulok olvasni, húszévesen megélem 1956-ot; ez azóta is jelen van bennem. 1959-ben megkezdjük közös életünket Asszonyfelemmel. Ugyanazon esztendőben, majd '65-ben, '67-ben, '70-ben, '71-ben és végül '78-ban megszületnek a gyermekeink.

Első versemet '45-'46 telén írtam. Műveim több-kevesebb megszakítással 1955 óta látnak napvilágot.

Felfogásom szerint a költő afféle rezgő húr vagy membrán ég és föld, ember és világ, ember és ember között. Ezért ha magamban beszélek is, szavaimat úgy alakítom, mintha mások is hallgatnák, hisz magányos húrnak vagy rezgőlemeznek a közösség a rezonanciaszekrénye, álljon bár nyolctíz főből – vagy hatmilliárdból.

Éltető közegem: a család, a természet s a szellemi társak: élők és könyvbe kötöttek.

Négy vagy öt rendszerváltozást s még sok egyebet megérvén az emberi társadalom tökéletessé tételét illetően illúzióim nem maradtak. Verseim nagy része sötét tónusú, ezért le-leírták rólam olykor: pesszimista.

A helyzet, azt hiszem, ennél súlyosabb: realista vagyok, a valóság meg-rögött, megszállott híve.

Szamuely László

közgazdász (Moszkva, Szovjetunió – ma: Oroszország, 1936. november 3.)



Szerencsésnek tartom a mai hetvenéveseket. Kislencévesek voltunk, amikor véget ért a világháború, s jóllehet gyerekként sok mindent átéltünk, ezt össze sem lehet hasonlítani az előttünk járó generációk megpróbáltatásaival. Szerencsések vagyunk, mert már több mint hatvan éve békében élünk. Ilyet Európa az első világháborút megelőző „nagy béke” fél évszázadában ért meg utoljára.

Saját sorsom is szerencsésen alakult, ha a szüleim és a nálamnál jócskán idősebb két testvérem életével hasonlítom össze. Szüleim csaknem egyidősek voltak a XX. századdal: mindketten 1899-ben születtek. Apám, Szamuely György és öt fivére közül senki sem érte meg a negyedik életét:

az idősebb hárommal Horthyék, apámmal és egyik öccsével szovjetunióbeli emigrációjukban Sztálinék, itthon maradt legkisebb öccsével pedig Szálasiek végeztek. Anyám, Szántó Elza három fivére (Béla, Rezső, Zoltán) szintén mozgalmat tett meg a múlt század történelmének útvesztőiben; mindhárman magas korban, ágyban, párnák közt haltak meg ugyan, de emlékeim szerint megkeseredett emberekként.

Egyéves koromban vesztettem el apámat, akire természetesen nem emlékezhetek. Viszont 1941 nyarára már emlékszem, a Szovjetunió elleni háború kezdetére, Moszkva bombázására és főleg a többhetes vonatozásra a távoli Szibériába Moszkva kiűritésekor. Tomszkba irányították a családjunkat. Itt kezdtem iskolába járni, itt tanultam meg az írás-olvasást (természetesen oroszul). De itt kezdtem el beszélni magyarul is. Anyámmal, aki a latin betűs magyar ábécére is megtanított. Így lettem bilingvis: az orosz és a magyar egyaránt anyanyelvem. A sors kegyes adománya, hogy gyerekkoromtól élvezni tudom a két nyelv és ezáltal két kultúra gazdagságát, minden színárnyalatával együtt.

Magyarországra 1947 augusztusában érkeztem anyámmal és nővéremmel. Nekem, a tulajdonképpen vidéki, szibériai gyereknek még a háborúban lerombolt Budapest is – üzleteivel, piacaival, cukrászdáival, neonfényeivel (!) – valószínű paradicsomnak tűnt a nyomorúságos és éhező Oroszország után. Nem csoda, hogy mindjárt pesti lokálpatrióta lettem (és maradtam). Ez az érzés csak erősödött egyetemi tanulmányaim alatt (1954–1959).

Egyetemre ugyanis – budapesti érettségi után – ismét a Szovjetunióban, Moszkvában jártam, de már magyar állami ösztöndíjasként. Az egyetem (a moszkvai Lomonoszov Tudományegyetem közgazdasági kara) színvonalas képzést adott, legalábbis az ötvenes évek hazai színvonalához viszonyítva. Úgyhogy nem bántam meg, hogy ott tanultam. Szakdolgozatomat, amely J. M. Keynes angol közgazdász munkásságáról szólt, végzés után itthon – természetesen kibővítvé és magyarra lefordítva –, egyetemi doktori értekezésékként nyújtottam be a budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetemre. 1961-ben doktoráltam. A dolgozat több részét hazai folyóiratokban publikáltam. Voltaképpen ezzel indult meg tudományos pályám.

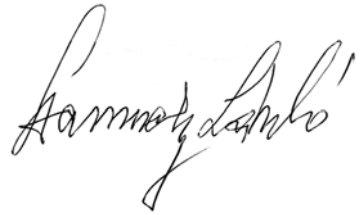
Hogyan tudnám megvonni e négy és fél évtizedes pálya mérlegét? Két, csaknem párhuzamos vonulat rajzolódik ki benne.

Az egyik a szocialista gazdaság elméletének és nemzetközi gyakorlatának vizsgálata. Ehhez a hatvanas évek hazai reformtörekvései és -munkálatai adták a közvetlen indítékot. A hivatalos ideológia által propagált szocializmusképet ugyanis el kellett vetni, és a nagyközönség számára érthető – az állampárti hatalom számára pedig elfogadható – módon tudatosítani kellett a gazdaság piaci irányú átalakításának szükségességét. Ténykedésem e vonulatából kétségkívül kiemelkedett az 1971-ben megvédett kandidátusi disszertációm, amely könyv alakban ugyanebben az évben, majd megismételt kiadásban 1979-ben jelent meg *Az első szocialista gazdasági mechanizmusok (Elvek és elméletek)* címmel. A dolgozat a Szovjet-Oroszországban az 1917-es forradalom után kialakított szocialista gazdálkodás két feledésbe merült formáját, az úgynevezett hadikommunizmust és az úgynevezett új gazdasági politikát (NEP) értelmezte. A könyv nemzetközi érdeklődést keltett: az angol nyelvű kiadást az olasz követte, sőt 1985-ben kínaiul is megjelent. Tevékenységemnek ebbe a vonulatába sorolnám a magyar gazdasági reform történetét, menetét elemző írásaimat is.

E tanulmányok szintén nemzetközi publicitást kaptak: Franciaországtól Japánig fordítóra és kiadóra találtak. A figyelem persze nem a szerzőnek, hanem a témának, a Magyarországon zajló folyamatoknak szólt.

Kutatói tevékenységem másik vonulatának a fejlett ipari országokban végbemenő társadalmi és gazdasági folyamatok elemzését, bemutatását tartom. E kutatási eredmények felhasználójának eleve a hazai „fogyasztót” gondoltam, akit a hidegháború évtizedeiben ideológiai vasfüggöny választott el a világ fejlettebb részétől. Ma is e folyamatok, tendenciák jó összegezésének tartom a *Változó struktúra, változó ipari társadalom* címmel megvédett akadémiai doktori értekezésemet, amely könyv alakban 1992-ben jelent meg. A rendszerváltozással, a fejlett ipari országok közösségébe való integrálódásunkkal az ebbe a vonulatba tartozó kutatásaim ma is aktuálisnak, időállónak, folytathatóknak és folytatandónak bizonyultak. Például amikor tanulmányaimmal, cikkeimmel részt veszek a jóléti állam szerepéről manapság dúló parázs vitában, csak a húsz-egynéhány évvel ezelőtti írásaim fonalát gombolyítom tovább.

Összefoglalásul azt mondhatom, hogy nemcsak szerencsés, hanem elégedett emberként is lépem át nyolcadik évtizedem küszöbét. Ugyanis szakmai pályafutásom alatt megadatot, hogy azzal tudtam foglalkozni, amihez kedvem és képességem volt, s a saját magam számára kitűzött feladatokat teljesíteni tudtam. Remélem, hogy ez a hátralevő éveimben sem lesz másként.

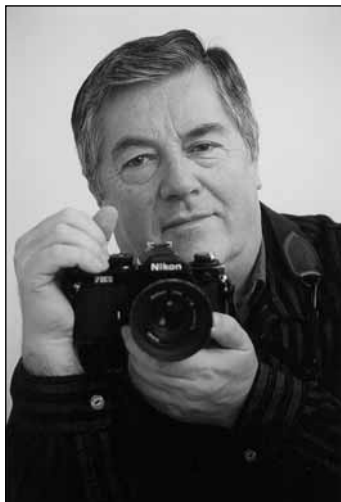


Markovics Ferenc

fotóművész (Cegléd, 1936. november 10.)

Hetven esztendő hetven sorban? Tyúha! Na jó, megkísérlem.

Az egyik legsötétebb hónapban, éjjel, két óra-kor „láttam meg a napvilágot”. Mintha már ez is meghatározta volna sorsomat: sötétkamrában töltöm majd életem nagy részét. Más okoknál fogva is korán eldőlt, hogy a betűvetés és a fényírás közül ajánlatosabb az utóbbit, a fényképezést választanom. Hiába nyertem ugyanis első díjat a ceg-



ledi gimnázium irodalmi szakkörének pályázatán és érettségiztem jelesen (ezek elméletileg mind pluszpontokkal jártak), valamint felvételiztem eredményesen különböző egyetemeken, a stencilezett értesítés szerint: „férőhely hiányában nem áll módunkban felvenni”. Az „egyéb” származáshoz a fele is elég lett volna: veszttemre apám, a lelencgyerek csak azért is jogi doktorátust, anyám pedig tanítónői diplomát szerzett.

– Te vagy az a dupla értelmiségi?
 – kérdezte barátságosan az 1955-ös év egyik késő nyári napján az ELTE bölcsészkarának DISZ-titkára, amikor a rektori hivatalba személyesen me-részkedtem be fellebbezésemmel. Re-megő térdekkel habogtam:

– De azért beadhatom?

– Hát persze – válaszolta vérfa-gyasztó mosollyal.

Persze nem vettek fel. Furcsa mó-don azonban a Rendszer egy idő múl-va, valamely rejtélyes okból és telje-sen váratlanul megbocsátotta el nem követett bűneimet, fotóriporteri vizs-gát tehettem, és elindulhattam a pá-lyán. Talán ezért is maradt mindig ambivalens a viszonyom, a korszak csaknem fél évszázadán át éreztem úgy, hogy hálásnak illik lennem.

Mégis: a legkedvesebb évek – csak-nem húsz – a filmcsináláshoz fűződ-nek. Állófotósként (ez a stábtag készíti a mozik kirakatába és sajtócélokra a filmek jelenetképeit, a színészek sztár-fotóit stb.) ötven nagyjátékfilm, nem-zetközi bérmunka és televíziós pro-dukció munkálatainál működtem köz-re. Mindeközben, műkorcsolya-hason-lattal, a kötelező gyakorlatok mellett szabadon választottként hatszáz hazai és külföldi kiállításon szerepeltem ké-peimmel, melyek némelyike díjjal megtűzdelve tért vissza. Aztán készí-tettem három könyvet az Országház-ról, egyet a hazai gyermekbénulás-jár-ványok legsúlyosabb áldozatairól, a légzésbénultakról, valamint megpró-báltam egybegyűjteni tevékenységem érdekesebb darabjait a *Fényképtár* sorozat hetedik kötetében. Továbbá számtalan fotót képzőművész bará-taimnak életrajzi műveikhez, kiállítási katalógusaikhoz – és csak úgy.

Nagy néha szerencsém volt életem során, a legnagyobb: negyvennégy esztendeje összeköthettem sorsomat

egy remek asszonyéval. De ugyane-de sorolom, hogy kitűnő emberekkel is-merkedhettem meg és köthettem ba-rátságot, itthon vagy akár országhatá-rainkon túl. Az utóbbi időben külön-böző fotósiskolákban tanítottam, elő-adásokat tartottam fotóklubokban és egyebütt. Ha néhanapján nyomja a bö-gyöm valami, azért plajbászhoz (par-don, billentyűzethez) nyúlok, ezekkel az írásokkal jobbára a Fotóművészet folyóiratot sújtom. Emellett bizakodó pályatársaim, úgy véelve, hogy kép-viselni tudom érdekeiket és orvosolni bajaikat, immár fehéredő üstökkel, sorra tuszkolnak be különféle szakmai szervezetek vezetőségibe.

Ezernyi kétely, rengeteg vívódás kö-zepette igyekszem eleget tenni mind-ezeknek. Mint ahogy még csattogta-tom fotómasinámat, miközben mind gyakrabban elevenedik föl egy ifjúkori emlék. Valaha, az ősidőkben, hazafelé baktattunk a fotószakorból gimnazis-ta barátommal, amikor hirtelen meg-torpant, és a következőket mondta:

– Tudod, olyan fotót szeretnék csinálni, amelyen rajta van a nap, és aki ránéz, menten a szeméhez kap, mert elvakul!

Hónapokig kísérleteztem, míg vé-gül arra az eredményre jutott, hogy ez lehetetlen. S minthogy racionális ész-járású, normális fiú volt, mérnöki pá-lyára ment, és mindmáig boldogan él, régen nem kerget már illúziókat. Én meg itt maradtam, s makacsul hi-szem, hogy legalább egyszer még si-kerül valamelyik képemmel elkápráz-tatnom a szemlélőit.

A *Ködös reggel* címűn, negyven esztendeje, földeregett már vala-micske fény. Lehet, hogy egyszer csak végleg előbújik, és vakítón felragyog?

Markócs Áron

Réti Csaba

operaénekes, tenor (Mezőberény, 1936. november 11.)



Szerencsés és boldog embernek érzem magam, mivel azt csinálhattam, amit nagyon szerettem. Az éneklés, a muzsikálás hozadéka öröm és művészi élmény volt számomra, és talán ebből az élményből másoknak is át tudtam sugározni.

Énekesi pályám szinte teljes egészében – a Pécsi Nemzeti Színháznál töltött egyeztetési kitérőt leszámítva – a szegedi operához kötődik. Vaszy Viktor 1963-ban nevezett ki magánénekesnek, itt voltam vezető lírai tenor, majd később a spinto szerepkört vettem át. Zeneigazgatóim közül szeretném kiemelni Vaszy Viktort, akit zenei atyámnak tekintek, s akinek zeneigazgatói munkássága meghatározó volt művészi pályám során. Fantasztikusan színes, sokrétű, nagy tudású egyéniség

volt: akit szeretett, az sokat köszönhetett neki, én úgy érzem, ezek közé tartoztam. Irányításával csodálatos előadásoknak lehettem részese. Egy-egy produkcióra hónapokig készültünk. Azt vallotta, hogy ensemble kultúra nélkül nem lehet jó előadásokat létrehozni, s ez a meggyőződése átragadt ránk – én ma is ezt vallom. Látom és tudom, hogy a XXI. század felgyorsult világában, amikor a művészek fennmaradásukért küzdenek, amikor a klasszikus értelemben vett társulatok lassan megszűnőben vannak, ez ma már nem megvalósítható. Hiszek abban, hogy egyszer még visszatér a színházakba az általam említett létjogosultsága. Vallom, hogy hosszú távon az opera színvonalát ez fogja meghatározni. Lehetnek bármily korszerű, modern rendezések, ha hiányzik a zenei kidolgozottság, az a közepszer irányába viszi el az előadásokat.

Vaszy Viktort mint embert is oly mértékben tiszteltem, hogy amikor felajánlotta a tegeződést, az egyoldalúvá vált, mivel én továbbra is csókolomot köszöntem és igazgató úrnak szólítottam. Büszke vagyok arra, hogy a róla elnevezett díjat, amelyet a társulat szavaz meg, az énekesek közül elsőként én kaptam meg.

A Szegedi Nemzeti Színház vezető lírai tenorjaként (a teremtő adta biztos magassággal rendelkeztem) végigénekeltem az operairodalom legszebb és legnagyobb lírai tenor szerepeit. Talán a legkedvesebb volt számomra Tamino (Mozart: *A varázsfuvola*), Nemorino (Donizetti: *Szerelmi bájital*), Edgar (Donizetti: *Lammermoori Lucia*) és Rodolf szerepe (Puccini: *Bohémélet*). Pályám során 47 opera tenor főszerepét énekeltem, alakítottam, köztük több kortárs opera tenor szerepét. Több alkalommal vendégként felléptem a Magyar Állami Operaházban (Verdi: *Rigoletto* – Herceg, Mozart: *A varázsfuvola* – Tamino, Donizetti: *Szerelmi bájital* – Nemorino). A Szegedi Nemzeti Színház operaturnéi során számos európai országban énekeltem. Egyéni felkérés alapján Ausztria, NDK, Csehszlovákia, Szovjetunió, Románia, Jugoszlávia, Bulgária nagyobb színházaiban léptem fel.

Mögöttem van 44 oratórium tenor szólója. A karmesterek szerettek velem dolgozni, értékelték muzikalitásomat, stílusismeretemet, sohasem engedtem meg magamnak a mű szellemétől való eltérést.

Az ötvenedik életévembe léptem, amikor Oberfrank Géza, az akkori szegedi zeneigazgató drámai szerepkörre állított át, amit nagyon megszerettem. Így került sor Verdi: *Aida* – Radames, Mascagni: *Parasztbecsület* – Turidu, Bizet: *Carmen* – Don José szerepére.



DONIZETTI: DON PASQUALE
(ERNESTO SZEREPÉBEN)

Huszonöt éves operaénekesi jubileumi előadásomat Tokody Ilona Kossuth-díjas kiváló művész szereplésével Radamesként élttem meg.

Nagyon szeretem a művészi pályát. A művek modernizálását, más korba való áthelyezését, a változtatásokat csak úgy fogadtam és fogadom el, ha az nem változtatja meg a szerző szándékát, ha a rendezés hű marad a mű szelleméhez.

Nősz vagyok, egy fiam van, akire büszke vagyok: ő is operaénekes, baritonista.

A színház kitöltötte életemet, az éneklést hiányérzet nélkül, boldogan hagytam abba, időben, hatvanéves koromban. Úgy éreztem, egy tenorista ezután már ne énekeljen szerelmes szerepkörben.

Kitüntetéseim: Liszt Ferenc-díj (1974), érdemes művész (1987), Bartók Béla-Pásztory Ditta-díj (1989).

A Szegedi Nemzeti Színház örökös tagja vagyok, magától értetődő, hogy

ma is járok színházba, az opera mellett a prózai és a balett-tagozat előadásait is rendszeresen látogatom. Élvezettel hallgatom a tehetséges fiatalokat, és nosztalgiával gondolok vissza saját ifjúságomra.

Réti Gábor

Ungváry Rudolf

író, információs mérnök (Budapest, 1936. november 11.)

Mikor megszülettem, még három év volt a háború kitöréséig. Négyemeletes, gangosbérház a gyerekkori barátokkal, Duna-parti játszótérek délelőttjei, az Alpok az Arlberg-express ablakából, miközben Svájcba utaztunk, anyám családjához. Aztán öt év, amíg át nem ment rajtunk a front. A bombázások előtt nyaranta egy Pest környéki faluba költöztünk;



a mára nyomtalanul eltűnt paraszti világ, a tarlón hétévesen mezítláb futva a Pilisborosjenő és Üröm között felállított német légelhárító ágyúk állásai felé hallottam, amint mondják az aratók: „Partra szálltak.” (Normandiában a szövetségesek.) Ma már egy sváb sem lakik a faluban, kertváros alkalmazottakkal. A pesti házból 1944 nyarán csillagos ház lett, a családuk több más „árja” családdal együtt ott maradt. Az ostrom alatt hullák a kapu előtt, a házmesterkonyhában kánából ivó német katona lőporfüstől fekete arcán világos csíkot mos a lecsorgó víz. Bombatalálatok. Majd orosz katonák. Az első naptól kezdve a kommunisták nyomulása. A kizárólagos, az egyetlen igazság képviselőié.

1945-ben az elemi iskola 3. osztályába járva már tudtam, hogy osztálytársaim szülei révén melyik-melyik politikai táborba tartoznak: többségük kiszabadnak, kis részük szociáldemokratának, és pontosan számon tartottam, hogy kettő pedig kommunistának számított. Rájuk

úgy tekintettem, mint felfoghatatlan, lételemet veszélyeztető szörnyetegekre. Apám kérdésemre azt felelte: beléptem a szociáldemokrata pártba, de anyáddal együtt a kiszabadítókra szavazunk. Az őszi választások előtt a kiszabadítók röpcéduláit ragasztgattam a házak falára. Akkor még nem tudtam szabatosan megfogalmazni az ab-

szurditást, hogy egy legális párt érdekében jobb volt ezt később este, a sötétben tenni, csak a félelem keveredett bennem a vággyal, hogy ezzel a tevékenységgel valahogy levezessem az érzelmeim. 1947-ben utazhattunk utoljára Svájcba anyámmal, aki a háború előtt onnan hazasodott Magyarországra.

1989-ig életem alapvető állapota az volt, hogy politikai értelemben félelemben éltem. Reménytelen volt a humanista indítékokkal, társadalommegváltó hitekkel kiváltáztott uralom gyors megszűnésében bízni. Amikor 1956-ban, ostobán, azt hittem mégis, hogy végre vége, néhány hónap alatt olyan természetességgel tért vissza a lehetetlen, mintha nem is lett volna forradalom. Minden valóságtartalmától megfosztott, herélt neve, a néphatalom, a dolgozók állama a gyűlöletet tartotta fenn bennem, és meghatározta sorsom. Lehet, hogy nélküle kevésbé lettem volna szerencsés, mert nem tudhattam volna meg, mennyit torzít az emberen a zsarnokság.

Tudtam, hogy hazudnom kell, ha politikáról volt szó. De hiába bifláztam be a marxista szövegeket (és vált örökké valamiféle viszonyítási alappá bennem a marxizmus), hiába kellett vizsgáimon a haladó világnézet látszatát, mindig kiderült, hogy igazán senkit sem tudtam megtéveszteni. Se iskolai osztálytársaimat, se egyetemi társaimat. Már középiskolás koromban írtam, és az írásban nem akartam hazudni – maradt az áttételes beszéd átka, melyet máig nagyon nehéz levetkőzni. 1956 októbere viharos gyorsasággal ragadott magával. Szinte ösztönösen alakult, hogy végül a miskolci egyetem Diákparlamentjének hírszolgálatát vezetem másodmagammal, néhány nap alatt kiépítettünk egy teljes, akkoriban több tucat résztvevővel és manuális eszközökkel működtetett információrendszert, az ÁVH épületéből megszerzett rövidhullámú adókon az összes világnyelven és a szomszédos országok népeinek nyelvén sugároztunk híreket, középhullámon pedig november 3-ára a Borsodi Rádió adását lehetett az országban a legjobban venni. Az egyetem műszaki és szellemi infrastruktúrája tette lehetővé, hogy a Diákparlament biztosítsa a mai szóval logisztikainak nevezett információs irányítási háttérrel a borsodi területi munkástanácsnak. Láttam és átolvastam a megyei ÁVH besúgóinak az egyetemre hozott kartotékrendszerét.

1957. február 20-án még a politikailag független egyetemi diákszervezet, a MEFESZ vezetője voltam (a Diákparlament érettebb vezetői külföldre menekültek vagy visszavonultak – az utóbbiak hiába, néhány hónap múlva utolérték őket is). Azon a napon a karhatalom körülvette az egyetemi területet, százhuszadmagammal le tartóztattak, a gumibotos verések már

az egyetemen elkezdődtek. A nyolc négyzetméteres cellában váltakozva hatan-nyolcan éltünk, két hétig nem tudtam a hátamra feküdni, fekete lett idővel a véraláfutásoktól. A kihallgatások közben is vertek, talán azért, mert nem tudtam ellenállni annak, hogy sírjak. Nem követtünk el semmi törvényelleneset, de néhány perc alatt kialakult az állapot, mely utána még évtizedekig tartott: bűnösök lettünk, és sokan maguk is elhitték ezt.

Az internálótábor után vasesztergályosnak mentem egy kis műhelybe, majd művelettervező lettem egy nagyobb gyárban, és baráti segítséggel levelező hallgatóként visszajutottam az egyetemre. 1966-ban betettem a friss gépészmérnöki diplomát a fiókomba, és kiléptem munkahelyemről. Abban az évben már a Vigilia című katolikus folyóirat filmkritikusa voltam, ez 1974-ig tartott. 1959-től kezdtem megint írni, avantgárd írások magánlakások irodalmi estjein felolvasva, az ötvenes és hatvanas évek semmibe tűnt földalatti művészete.

Először megint 1964-ben utazhattam Nyugatra. Azóta is mindig megrendülök, valahányszor átléphetem nyugat felé a határt. Műszaki fordításokból kezdtem el élni, 1966-ban házasodtam meg, három gyerekünk született, s családom azóta is életem alapja. 1974-ben megkerestek egy tájékoztató intézménytől, hogy készítsék tezaszusz. Fogalmam sem volt róla, milyen is az elektronikus adatbázis és a strukturált információkeresőnyelvi szótár, melyet az információk kereséséhez használnak, de miután megértettem, hogy fogalmak közötti, asszociatív összefüggéseket kell meghatározni az információk kereshető tárolására, világos volt, hogy ezt minden hülye tudja. A munka magával ragadott, évekig azt hittem, sietnem

kell, nehogy mások készítsék el helyettem a különféle intézmények által igényelt tezaszaurusokat. Elkezdtém gyártani szakcikkeimet és -könyveimet, szakértője lettem az információk feldolgozásának és keresésének. Időbe telt, míg döbbenet tudatára nem ébredtem annak, hogy sorsom e fordulatában valójában saját genetikai kódoddal találkoztam. 1956 úgy fonódott bennem össze szakmai tevékenységemmel, az információk és metainformációk (a fogalmak) strukturálásával, ahogy Lautréamont versében „az esernyő és a varrógép találkozik a boncasztalon”. 2005-ben kapott Széchenyi-díjamból számomra ezt a találkozást jelöli.

1988-ban részt vettem a Történelmi Igazságtétel Bizottság alakuló ülésén. Aztán megéltém, amit nem reméltem, csak az unokáimnak: az 1945-ös megszabadulás után az 1989-es felszabadulást is. A bizottság égisze alatt 1995-ben még megszerveztem a Rákospalotai köztemető síremlékpályázatát, és – még mindig a rendszerváltás holtterében – a Jovánovics György díjnyertes művét finanszírozó alapítvány vezetője voltam. Ez az emlékmű ma már nem válósulhatna meg. Visszatért a magyar történelem által meghatározott közizlés. Hamarosan már nem voltam tagja a TIB-nek, melyben az egyre hangosabb hazaárulózás és nemzetezéses kapott lábra.

1974-ben visszavettem a Magvetőtől novelláskötetemet kéziratát, mert néhány elbeszélésemet Sík Csaba, aki egyébként kedvelt, közölhetetlennek találta. 1985-ben alapító tagja voltam az egyik első független írói csoportosulásnak, az Örley Körnek. Első kötetem 1991-ben jelent meg, Sík Csaba kiadójánál, aki azonnal jelentkezett kiadására, amint a politikai szabadság

megvalósult Magyarországon. Azóta írásaim megjelenésének csak az a feltétele, hogy ideológiáktól függetlenül van-e esztétikai és gondolati értékük, vagy sem. Politikailag szabad lettem.

E szabadságban néhány év alatt a fordított, de ismerős helyzetben találtam magam: én, a pártállam 54 éve alatt kommunistaellenes, reakciós, Nyugat-barát, Trianon igazságtalanságát hét-nyolc éves koromtól fogva felfogó ember egyre inkább azoktól az újjászületett jobboldaliaktól kezdtem tartani, akik szerint ellenfeleik „idegenszerűek”, a „haza nem lehet ellenzékben”, és eleve nem minden demokratikus politikai erő, hanem csak ők képviselik az igaz nemzeti érdekeket. Ez vezetett el a politikai publicisztikák írásához.

Ma persze sem a zsidó-keresztény kultúra előtti önfeledt brutalitást képviselő rasszista, sem a felvilágosodás humanizmusát pervertáló bolsevista törekvéseket nem támogatja semmiféle külföldi nagyhatalom. Nem újabb önkényuralom fenyeget, hanem az, hogy foglyai leszünk saját történelmünknek, mert felemás marad a múlt feldolgozása. A nemzeti érdekek jobboldali kisajátításának kísérlete a múlttal való jobboldali szembenézés hiányából fakad, sok baloldalinak pedig jó ürügy arra, hogy szögbe akassza a saját múltjával való leszámolást – noha volna még mivel. Cikkeimben nyilvánvalóvá akarom tenni, hogy egyforma gyalázat akár a haladás nevében kétségbe vonni valakinek a teljes politikai jogegyenlőségét, akár a nemzet nevében a magyarságát, akár azt, hogy a magyar nemzetiség tagjaként nem számít államalkotónak ott, ahová született.

Elbeszéléseimben csak őszinte akarok lenni. Arról írok, hogy magam is szörnyűségek forrása lehetek, és

hogy ez mindenkiben elég hétköznapi dolog. Amikor, majdnem hatvanévesen, először voltam Toszkánában, és találkoztam a mediterrán szelídségével, akkor éreztem át végérvényesen, micsoda jóvátehetetlen, hogy ez a ta-

lálkozás nem fiatalon lett osztályrészem.

Megj. Rebol

Molnár Kálmán

állatorvos (Tatabánya, 1936. november 15.)



Tatabányán születtem azoknak a gyufaskatulyaszerű sorházaknak egyikében, amelyek a vasút mentén sorakoztak. Anyám és apám kora gyermekkorban lettek félárva. Apámnak az apja, anyámnak az anyja halt meg nagyon korán. Nem meglepő ezek után, hogy én ugyancsak gyermekként váltam árvává. A különbség csak az, hogy apámékat az első világháború, engem a második juttatott erre a sorsra. Mindezek ellenére szeretetteljes családban nőttem fel Budapesten, nevelőszüleim, nagynéném és férje jóvoltából. Amolyan kiállhatatlan, okoskodó kisfiú voltam, akinek az életről számos kérdése volt, amelyekre a kevésbé iskolázott rokonok csak részben tudtak fe-

lelni. Ezek után természetes, hogy az iskolát szerettem. Minden érdekelt, különösen a biológia volt a kedvencem. Az óbudai Árpád Gimnáziumban szerzett jeles eredménnyel természetes lett volna, hogy az ELTE-re jelentkezem szakbiológusnak, de mivel nevelőszüleim az orvosi pálya irányába gyözködtek, kompromisszumként az Állatorvosi Főiskolára jelentkeztem. Az első három év egy csoda volt. Az alapozó tantárgyak, anatómia, kémia, élettan, állattan vonzottak, de az állatorvosi gyakorlat távol állt tőlem. Már harmadéves koromban eljegyeztem magam a parazitológiával. Ennek különös előzményei voltak. Annak ellenére, hogy budai lakosként nőttem fel, rengeteg állattal volt dolgom. A hegyen kecskét, nyulakat, tyúkokat tartottunk, s a nehéz ötvenes években mi tejben és húsban nem szűkölködtünk. Természetesen ma is némi elkeseredéssel gondolok arra, hogy amíg társaim sportoltak és szórakoztak, addig én kaszáltam, nyulat etettem és kecskét fejtem. Volt azonban ennek egy „jó” oldala is. Állataim a legkülönfélébb parazitás betegségekben szenvedtek, s ezért hamarosan én lettem a parazitológiai tanszék demonstrációs anyagának fő szállítója. Professzoraim szívesen láttak a diákkörösök között, s hamarosan állandó tartozéka lettem a tanszéknek. A lehetséges tanársegédi állástól csupán a halak iránti vonzalmam térített el. Harmadéves koromban egy fakultatív előadás keretében megismerkedtem a halbetegségekkel, s egy orosz nyelvű könyvből bőséges ismereteket is szerezhettem. Szerencsére azon ritka tanulók közé tartoztam, akik az oroszul lelkesen tanulták, így a könyv le-

fordítása nem esett nehezemre. Elhatároztam, hogy én leszek az első, halbetegségekre szakosodott állatorvos. Azonban ez a vágyam csak részben sikerült. Egy évvel végzésem előtt az Országos Állategészségügyi Intézetben megalapították a Hal- és Méhkórtani Osztályt. Megbízott, halbetegségekben még járatlan, idősebb vezetője örömmel fogadott, s együtt tanulgattuk ennek a Magyarországon nem művelt tudományágnak a rejtelmeit. Érdekes módon ebben az időben a halbetegségek vizsgálata orosz tudománynak számított, s legfeljebb cseh és lengyel, valamint néhány német tudós vetekedett az orosz szakemberekkel. A szerencse mellém szegődött. Diplomám megszerzése után két nappal osztályvezető barátom felhívott, és tudatta velem, hogy az MTA Állategészségügyi Kutatóintézetében halparazitológust keresnek. Testre szabott feladat volt, s bár három hónapig fizetést sem kaptam, örömmel fogadtam el az állást. Azóta is az időközben MTA Állatorvos-tudományi Kutatóintézetére átkeresztelt munkahelyemen dolgozom. Nagyszerű tudósok közé kerültem, akik azonban meglehetősen magamra hagytak, mert a hal nem tartozott kedvenc állataik közé. Szerencsére a tihanyi Biológiai Kutatóintézet vezetője és munkatársai szívesen láttak, s bőségesen elláttak halakkal és tanácsokkal. A szakmát amolyan autodidakta módon sajátítottam el, problémáim esetén azonban mindig segítségemre voltak azok az orosz, szlovák, cseh és lengyel kollégák, akik nagy szeretettel fogadtak táborukban. Egyetlen nagy bánatom hiányos nyelvtudásom volt. Az orosz és latin alap a kutatómunkához nem volt elég, és az a tanács, amit főnökeimtől kaptam, történetesen, hogy németet tanuljak, ugyancsak hibásnak bizonyult. Igaz volt ugyan, hogy a szakirodalom az orosz mellett németül íródott, de amire észbe kaptam, már az angol volt a szakma új nyelve. Mit tehettem, harmincéves koromban, két nyelvizsga után nekikezdtem a harmadik nyelv tanulásának is. Jól tettem, néhány évvel később ez segített abban, hogy meghívjanak 1973-ban vendégprofesszornak a Waterloo Egyetemre Kanadába. Időközben a csákyásférgék területén a nemzetközi szakemberek élcsapatába kerültem, s a témából Magyarországon is megszereztem 1972-ben a kandidátusi fokozatot.

Családi életem hasonló módon, a rám jellemző következetesség jegyében alakult. Huszonöt éves koromban nősültem, két fiunk született, s most is boldog házasságban élek feleségemmel. A család és munka egyenlő részben osztozik életünkben. Az indulás nagyon nehéz volt. Bizony a tudományos gyakorlonoki állás 1960-ban sem volt valami jövedelmező. Különösen a gyakorlatban és intézetekben dolgozó állatorvos kollégák között volt nagy a kontraszt. Mikor akkoriban egy évfolyamtársammal találkoztam, és elmondtam neki, hogy 1300 forintot keresek, azt kérdezte, hogy vajon ezt naponta vagy hetente kapom-e. S még csak nem is viccelt. Én mégis hálát adok a sorsnak, hogy erre a pályára vezényelt, mert bár a ki nem vett szabadságos napjaim száma ma már meghaladja a két évet, életem csupa öröm és siker volt. Több mint 270 tudományos cikket írtam, az általam leírt fajok száma meghaladja a ötvenet, számos halélősködőt neveztek el nevemről, és külföldi tanítványaim szeretettel gondolnak vissza mesterükre. Időközben a már sablonosnak tűnő helminthológiáról áttértem a protozoológia művelésére, ahol a halkokcidumok vonatkozásában nemzetközileg is privilegizált helyem van. Különösen szerencsés választásunk volt kollégáimmal együtt a nyálkaspórák egysejtűek által okozott betegségek

tanulmányozása. Amikor az 1980-as években elkezdtük kutatásainkat, még úttörőknek számítottunk, ma már egy-egy kongresszuson az előadott témák többségét ezek az elősködők adják. Nem véletlen, hogy a tudományok doktora fokozatot is a két elősködőcsoport tagjai által okozott betegségek ismeretetésével szereztem. Bár sokan megmosolyognak, de gyakran hangoztatom, hogy egy kutatónak érdemes megöregednie. Ilyenkor jönnek a felkérések a lektori, bírálói, üléselnöki stb. feladatokra. Négy nemzetközi folyóiratnak voltam s jelenleg is háromnak vagyok szerkesztőbizottsági tagja. Cikkeimre a hivatkozások száma évente meghaladja a nyolcvanat. Ugyanakkor naponta felmerül bennem, hogy vajon professzionális kutatóként tettem-e annyi hasznosat nemzetemnek, hogy a belém investált pénz kifizetődjék. Sajnos az általam tesztelt és a halgazdasági gyakorlatba bevezetett gyógyszerek többsége környezetvédelmi okok miatt ma már nem használható, s az általam képzett tanítványok országában, például Kanadában és Ausztráliában a halegészségügyi tudomány fejlődése messze meghaladta a hazai színvonalat. Ilyenkor csak az vigasztal, hogy az általános tudomány fejlődéséért tett erőfeszítések is jelentősek lehetnek, s az országnak olyan elismerést hozhatnak, mint a sportsikerek, illetve a művészeti elismertség.



Polgár Rózsa

kárpitművész (Szombathely, 1936. november 23.)

Kincset őrzök, régi fényképet. Szép, fiatal pár pólyás babát ölel. Egy hónapos lehet, mögöttük feldíszített karácsonyfa áll. A gyermek november 23-án született, 1936-ban. Apja átkarolja az anyát, boldogok, a harmincas éveket kapták ajándékba.

Most, hogy közeleg hetvenedik életévem, azt hiszem, az egyetlen vagyok a családból, aki ezt a kort megérhette. Őseim nehéz sorsa, korai elvesztésük meghatározta az én életemet is. Nagyanyát egyet sem ismerhettem. Erdélyből, Sepsiszentgyörgyről menekült apai nagyanyám.



Négy kisgyermekkel indult, kettővel érkezett, ő sem élte sokkal túl az utat.

Szüleim a két világhézag közötti békében, a harmincas évek közepén találták meg egymást, de házasságuk rövid volt. Körmenden, Vas megyében laktunk, közel az osztrák határhoz. 1945 nagyhétében

az orosz felszabadítók bombázták a várost. Otthonunkat találat érte, édesanyám 32 évesen halt meg, mindennünk elpusztult. Ma sem tudom felejtetni a szomszédos kaszárnya magyar katonáiból maradt emberroncokat.

Apám ilyen emlékek után nem volt képes Körmenden maradni, postatisztként Budapestre kérte áthelyezését, és menekült kislányaival: két és fél éves húgommal és velem. Akkor Budapest még igen romos volt, a hidak a Dunában, villamos alig.

Az otthon gyors megsemmisülése, anyám elvesztése nagyon megviselt. Hogyan maradhattam életben? – foglalkoztatott gyakran a kérdés, izgattak az emlékek, mi lett volna velem, ha ott maradok, ha ott állok még, ha odaesem... Ma már tudom, nem véletlen szerencse, ajándék az életem!

Az általános iskola elvégzése után művészeti gimnáziumba kerültem. Rajzolni szerettem a legjobban. Érettségi után mégsem mehettem főiskolára mindjárt, anyagi okok miatt. Apám egyedül keresett, nem tudta finanszírozni tanulmányaimat. Keservesen nehéz időket éltünk akkor, kemény diktatúra gyötörte az embereket. Dolgozni kezdtem a Posta dekorációs műhelyében, de hat éven át sem adtam fel továbbtanulási álmaimat. Minden hónapban félretettem egy keveset keresetemből.

Csodálatos őszt éltem meg húszévesen 1956-ban! A szabadság vágya nagyobb volt, mint a félelem. Tiszta és igaz szándékkal indult a forradalom, a Városligetből szemléltem a Sztálin-szobormonstrum elemeinek szétvágását, ledöntését. Intelem volt ez az embereknek, a hatalom birtoklóinak, mégsem tanultak belőle. Rövid ideig tartott a csoda, népünk újra magára maradt küzdelmében, és szörnyű megtorlás következett. Újra az óvóhelyen töltöttünk egy hónapot.

1958-ban megismerkedtem későbbi férjemmel, Harmati Bélával. Evangélikus teológiai hallgató volt. Értettük és megszerettük egymást, majd 1962 őszén házasságot kötöttünk. Az alkotói munka vágya egyre erősödött

bennem, 1962-ben jelentkeztem, és felvettek az Iparművészeti Főiskola gobelinszövő szakára. Férjem akkor már lelkeszként dolgozott, a lelkipásztori szolgálat soha nem volt könnyű feladat. A „klerikalizmus”, a „klerikális reakció” jelzők voltak divatban. A hatalom ellenségének tekintett egyházak zaklatása általánosan és rendszeresen működött. „Elküldlek titeket, mint juhokat a farkasok közé, legyetek tehát okosak, mint a kígyók, és szelídek, mint a galambok”, mondta Jézus tanítványainak Máté evangéliuma szerint.

1966-ban megszületett Béla László fiunk, és bár szegények, de igen boldogok voltunk. A főiskola elvégzése után selyemfestéssel foglalkoztam, előbb jelmezeket, majd ruhákat, tértexetileket készítettem. A nagy gyakorlat, a tapasztalatok későbbi munkásságomra is hatással voltak. 1969-ben megszületett második gyermekünk, Gergely Ádám. Az anyaság ajándék, a női lét legszebb időszaka, minden nehézsége mellett részesei lehetünk a teremtésnek.

Kirándulások alkalmával vidéki padláson szövőszékre bukkantam, s lassan elkezdhettem választott műfajom, a szövött kárpitok megvalósítását. Ferenczy Noémi írja naplójában: „a mi munkánk, a szövés akkor kezdődik, amikor képét a festő befejezte”. Rajzolunk, színben elkészítjük a szövésre szánt művet, ügyelve, hogy anyagának, a technikának tudásával tervezzünk. A fonalak színkeverése után kezdődhet a szövés, ez a lassú és igényes műfaj.

E luxusműfajjal hétköznapi tárgyakhoz nyúltam, nem véletlenül. Környezetükből kiemelve, csak a közlést hordozó textiltárgyakat szőttem meg. Az emberhez legközelebb álló anyag a textil, mozgása, hajtása, gyűrődése,

tekerése, feszítettsége, aláhullása a létélmény megannyi jelévé válhat. A szöveg arra is lehetőséget ad, hogy az ábrázolt tárgyak szemfényvesztő valóságossággal készüljenek, s ezzel képessé váljanak önmagukon túli jelentések hordozására.

Első munkáim közül a *Katonatakaró 1945-ből* a szombathelyi biennáléra került, oda, ahonnan eredeti formájában meneküléskor hozzánk sodródott. A kárpit újszerű megfogalmazása megnyerte a szakma tetszését, biennálédíjjal tértem haza és azzal az erős meggyőződéssel, hogy ez az út az, amelyen tovább is járnom kell.

1980-ban férjem meghívást kapott a Lutheránus Világszövetség tanulmányi osztályára, családja is vele mehetett Genf-be. Svájcban egyre több meghívást kaptam önálló kiállítások rendezésére. Meglepve tapasztaltam, mennyire értékelik, értik külföldön a munkáimra jellemző hazai gyökereket. Tagja lettem a svájci, majd a francia kárpitszövetségnek. 1987 újra a nagy változások éve lett. Férjemet a Magyarországi Evangélikus Egyház püspökévé választották, és ha-

zahívták. Megérhettük hazánkban a demokratikus változások kezdetét.

Feladataim szaporodtak, de egyre több mű született. Kiállításaimmal bejártam az országot, Európa városait, közös kiállításokkal pedig a világ nagy részét. 1991-ben Munkácsy-díjjal jutalmazott szakmám és az ország. Az életet ajándékba kaptam, s még hozzá négy szép unokát.

Mit vár az emberiség a művészet-től, mire van szükség? „A művészet az Elmélyítésért, a Vigasztalásért, a Lélektisztításért, a Megújító Katarzisért van” (Szokolay Sándor). Munkásságom aktív idejében az emberek visszajelzése volt a fontos, mégis kivételes meglepetést okozott, örömet adott a Kossuth-díj, amelyet 1999. március 15-én vehettem át a Parlamentben.

A huszadik század kegyetlenül véres időszaka szeretethiányról tanúskodik. Az életet kapott utód kárpitba szötte őseinek és korának gyökereit és emlékeit.

